

niük. Egész Kalotaszegen egyedül a katolikus Bácsban él a magyar nyelvterület több pontján ismert nagypénteki *aranyosvíz-vivés* szokása, mely különbözik az újévi aranyosvíz-vivéstől. Bácsban ugyanis nem isszák meg a vizet, mint Kalotaszeg többi falvában, hanem megmosakodnak benne, míg fel nem jön a nap. A régi öregek így magyarázzák a szokás fontosságát „... ez gyógyítja a sebeket azért, mert nagypénteken a Jézus is akkor szenvedett. Mindenféle sebre jó.” Az újszülött párnája alá Mákóban a keresztelő napján *álompénzt* tettek, „hogy ne vigyék el az álmát.”

A kalotaszegi ünnepi szokások közül a lakodalom költészete a leggazdagabb, de sajátos módon tovább élnek és új vonásokkal gazdagodnak a régi, archaikus szokások is.

A gyűjtemény II. részében a szövegek, dallamok olvashatók, melyek kiegészítik a szokásleírásokat. Gazdag jegyzetanyag, az adatközlők mutatója és tájszójegyzék zárja a kötetet.

A *Kalotaszegi ünnepek* a kalotaszegi nép szokásait, ünnepeit, lelkiiségét, játékosságát, a hagyományhoz való ragaszkodását illusztrálja sok példával, emléket állítva jelennek és jövődönnek. A gyűjtemény nemcsak néprajzi érdeklődést elégít ki, lenyűgöző olvasmány is.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

„VÉGTELENBŐL CSAK A HATÁRTALANBA”

Baka István: *Döbling*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985

Tíz év alatt Baka István (1948) három karcsú, füzetnyi verseskötvet (*Magdolna-zápor*, 1975; *A tűzbe vetett evangélium*, 1981; *Döbling*, 1985) és egy ugyancsak vékony prózai kötetet (*Szekszárdi mise*, 1984) jelentetett meg. A kötetekbe fölvert versek száma (hetvenhét) egyik kritikusa sommás megállapítását juttatja eszünkbe: Baka István „szigorú költő”. Végtelenen az. Talán ezzel magyarázhatjuk a hagyományos költői formák iránti vonzódását, fegyelmezett nyelvezetét, verseinek szilárd szerkezetvázát, lezártágát, versciklusainak feszességét is.

Baka István költői pályáját — állapíthatja meg a három kötetet „egybeolvasó” kritikus — nem jellemzik zökkenők, megtorpanások, hangváltások, törésvonalak és alakulásgörbék, a kezdetben megtalált költői hanghoz végig hű maradt. Kevés motívummal, de a változatok sokaságával dolgozik. Akárcsak Lator László: *mintha* mindig *ugyanazt* mondaná, és mégis...

Pedig legtöbbször (Ady Vörösmarty, Széchenyi, Zrínyi... jelmezében) *másról* beszél. Ma, amikor igencsak elszaporodtak a „talán-versek”, a prózai közléseket tartalmazó, lépcsőzetes vagy hézagossá sorokba tör-

delt (a tipográfiai lehetőségek szinte kimeríthetetlenek) „költemények”, „elégiák”, „balladák”, a Baka-versek „másságukkal” tüntetnek. Ez a „másság” igen fontos hatástényező.

A nyelv kényszerét nyűgnek érzők ellenében Baka a nyelv megtartó erejében hisz, a „formabontás” bizonytalan kalandja helyett a forma bizonyosságát választja, az esetleges helyett az időtlent, szinte programszerűen. Nem a könnyebb érvényesülést jelenti ez számára, a felszabadultabb megnyilatkozást, ellenkezőleg: mintha beszédtilalom kötné szavait, s azok „nem szabadulhatnak sosem” (*Dalok harmincévesen*). A testére szabott formát mindannyiszor túlnövi a költői személyiség, a föltorlódo indulatok hullámmozgása belülről feszíti, a szerkezet azonban elég erősnek bizonyul, nem hull szét elemeire. A lezártság e versek egyik fő jellemzője. Ezt nemcsak a forma involválja, hanem a *tradíció* is, ami nem is elsősorban a versszervező — „technikai” — eljárások szempontjából érdemel figyelmet, sokkal inkább a tartalmi vonatkozások miatt. Baka gyakran nyúl vissza a nemzeti múlthoz, a kulturális örökség forrásaihoz, motívumainak nagy része is innen eredeztethető. A múlt tényei adottak, nem a költői világlátás minősíti őket, ám Baka többnyire azokat a faktumokat, alakokat idézi meg a költészet eszközeivel, amelyek saját időkereteiken messze túlmutatnak, lévén hogy a nemzeti önszemléletet jelentősen befolyásolták: a forradalmak, a világháború, Ady, Vörösmarty, Zrínyi, Széchenyi stb. verseinek képi utalásrendszerében a motívumok szerkezeti elemekként kapcsolódnak egymáshoz, sőt néhol átfedéseket is mutatnak. Időszerűsíti, föleleveníti a történelmi tanulságokat, anélkül hogy bántóan didaktikussá válna, ugyanis *képebbe*, szuggesztív hatású, drámai feszültséggel telített *jelenetekbe* transzponálja őket. Nagyarányú verslátomásai reveláló hatásának titkát is ezzel az erőteljes képiséggel magyarázhatjuk. A képelemek, a merész hasonlatok, a tömör metaforák egy vizionáló költői alkatot fémjeleznek. Baka rendszerint egyetlen — természeti, történelmi vagy bibliai — motívumból bontja ki a versét. Figyelme nem a részletekre tapad, hanem a jelenségek mögöttes tartalmaira irányul, ami sajátos szenzibilitásával magyarázható, azzal ti., hogy „világérzékelése nem extenzív, hanem intenzív” (Görömbei András).

Gyakran használja a keresztény vallás szimbólumait (angyalok, Sántán, Isten). Külön bejáratú világába Isten nem az érdemei miatt nyer bebocsáttatást. Istent nem glorifikálja Baka: porlekedik vele vagy megköveti, evilágiasítja még akkor is, mikor csillagmagasságokban látatja: úgy „könyököl ki Isten / a holdra, mint homályló kocsmapultra” (*Dalok harmincévesen*). (Istent az 1984-ben megjelent novelláskötetének, a *Szekszárdi misének* egyik elbeszélésében is szerepelteti, egy bulgakovi szituációban, mint kocsmatölteléket.) Gyakran profanizálja hasonlataiban, metaforáiban a költőinek hitt jelenségeket, a „sejtelmes” napszakokat (különös előszeretettel a romantikusok imádatának tárgyát, az al-

konyt), bolygókat: „csak tükörcserép-össillagok”, „a / vadvizeket zápor hugyozza” (*A nagy vadász*); „malacformájú felhők” (*Pohárköszöntő*); „vagy talán egy patkány az Isten” (*Éjszaka*); „hiába / vágjuk a holdfényt hagymakarikákra: / nem nyomja el a rothadásszagot” (*A századvég költőihöz*); „Az alkony feltépett hasából / kifordult felhők lóbelek” (*Zrínyi*) stb. A „fenséges természethez” hozzáragadt az evilág mocska, levakarni nem lehet, minek hát kozmetikázni — sugallja. Istennel megkülönböztetni is tegeződni szokás. („Kedves fiam, az Istent minden vallásban tegezni szokták, ne hozz zavarba az önözéssel” — mondja Isten az egyik novellában.)

A leírt táj megelevenedik Baka verseiben, antropomorfizálódik, amit a legmeggyőzőbben az *Akkor is, ott is* című versével szemléltethetnénk. A felhőknek „szürke rabruhá”-ja van, a rét „lágerudvarrét”, a fénynek „szögesdrótjai” vannak, a fennsíknak „priccse”, és a ködöknek „krematórium füstje” van. Ez a táj lakhatatlan, a koncentrációs táborok fojtott légkörét idézi. Baka világképét a negatív élmények, az értékvesztés tudata, az általános veszélyérzet döntően determinálja. Nagyarányú, hat részes vers-kompozíciója, a *Döbling*, valójában vádbeszéd a történelmi lehetőségeket elfuseráló ellen, létező vádbeszéd, az „őrület romjain” virrasztó Széchenyi István szájába adva. Vörösmarty és Ady után Széchenyit léptette a színpadra hát Baka. Nem véletlenül. „(. . .) Vörösmarty mellett talán Széchenyi volt az egyetlen, aki olykor földrajzi helyzetünket, nyelvi elszigeteltségünket kozmikus árvasággá emelte, s a nemzethalál lehetséges előidézőjét látta benne” — írja Szegedy-Maszák Mihály. A „kozmosz árvaságnak” ez az érzése a személyes és a nemzeti tragédia után Széchenyiben még inkább elmélyült. Őt szólaltatja meg Baka a rapszódiajában. Szavai a levert forradalom után beállt csöndben még háttorzongatóbban hangzanak: „Éjszaka van magamra hagytak végre / az orvosok az ápolók sehol / körülnézhetek Döbling ez vagy Magyarország / vagy a Döbling—Magyarország—Pokol.” Apokaliptikus víziók, szitok és átok keveredik itt a haláltáncot járó Sátán dobbanásaival. A verse a költő beépítette a *Hitel* nevezetes sorait, Széchenyi üstökös-hasonlatát („mint a kiegészítő üstököscsillag iszonyú forgásában se határt se utat nem tart”), mesterien „összeforrasztva” saját sorait.

Baka már régóta nem csak „ígéretes költő”. A *Döbling* azonban még többet ígér, különösen a címadó látomásvers. Megítélésünk szerint a hosszú lélegzetű, többszörösen tagolt költemények felelnek meg leginkább költői „vérmérsékletének”. Az olyan ének, amelyik, ha nekilendül, a „végtelenből csak a határtalanba” (*Dalok harmincévesen*) ível.

P. NAGY István